

Перспективи розвитку відносин в рамках ОЧЕС: нові можливості для співпраці // VI Міжнародна наукова конференція «Проблеми та перспективи розвитку співробітництва між країнами Південно-Східної Європи в рамках ОЧЕС» / Матеріали конференції - Одеса-Донецьк, 2008. - Т.1. - С. 284-294.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН В РАМКАХ ОЧЕС: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ СПІВПРАЦІ

Максименко І.В., старший науковий співробітник, Одеський регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень

Україна розглядає регіональне співробітництво як інструмент досягнення статусу регіонального лідера, сприяння її економічному та соціально-культурному розвитку. В той же час процес регіональної співпраці знаходиться у прямої залежності від стабільності та економічного розвитку країн регіону та міждержавної взаємодії. Актуальність дослідження полягає в тому, що активна участь України в регіональному співробітництві, особливо в рамках ОЧЕС, є одним з найбільш ефективних засобів досягнення поставленої мети з огляду на цілий ряд важливих питань політичного, економічного, транспортно-енергетичного, демократичного та безпекового характеру, що буде сприяти формуванню необхідної основи для розвитку стабільних торговельно-економічних відносин з причорноморськими країнами, а також, в значній мірі, зміцнювати міжнародний авторитет нашої держави. Водночас, недостатня увага до цього питання або затримка з впровадженням нової, ефективної стратегії участі України в ОЧЕС може призвести до значних економічних втрат з урахуванням переплетіння в цьому регіоні інтересів таких гравців як ЄС, США та Росія, а також Румунія та Туреччина, які бачать себе в ролі субрегіонального лідера.

Питання регіонального співробітництва чорноморських країн є дуже актуальним серед українських та зарубіжних дослідників. Важливим джерелом аналітичних поглядів та фактів з питань регіонального співробітництва та європейських перспектив регіону та ОЧЕС при написанні роботи стали виступи експертів на міжнародній конференції «Перспективи співробітництва між ЄС та регіональними організаціями Чорноморського регіону» [1] та підсумки міжнародного семінару з питань регіональної співпраці та ролі ЄС [2]. Проблемам та перспективам роботи ОЧЕС та інтересам країн-членів присвячені виступи міністрів закордонних справ України [3], Болгарії [4] та Румунії [5], а також інтерв'ю з послами України в Румунії [6], Румунії в Україні [7] та Болгарії в Україні [8]. Значна увага приділялася вивченню уставних та інших документів ОЧЕС та ЄС [9; 10; 11]

Метою дослідження є дослідження перспектив поглиблення інтеграції та співробітництва в рамках ОЧЕС за сучасних обставин. Для аналізу були поставлені наступні завдання: - окреслити пріоритети зовнішньої політики Болгарії, Румунії та України в регіоні з урахуванням нових геополітичних умов; - розглянути альтернативи розвитку інтеграційних процесів в Чорноморському регіоні; - визначити основні моменти, які сприяють ефективній співпраці або перешкоджають регіональній взаємодії; - оцінити можливості формування стратегічних тандемів або трикутників для посилення регіональної ідентичності та співпраці та підвищення ролі ОЧЕС в регіоні.

ОЧЕС як головний механізм регіонального співробітництва

Регіональне співробітництво є одним з головних напрямків сучасних процесів міжнародних відносин та займає не менш важливе місце ніж глобалізація. Окремі регіони, які тривалий час знаходилися поза зоною інтересів міжнародної спільноти, сьогодні стають центром тяжіння для ведучих світових гравців. За таких умов значною мірою змінюється статус та значення країн такого регіону, які стають, з одного боку, більш впливовими регіональними гравцями, а, з іншого, відчувають більший вплив та тиск з боку міжнародних акторів. До такої категорії регіонів відноситься і Чорноморський регіон (ЧР).

Чорноморський регіон привертає до себе стратегічну увагу провідних країн світу. Від самого початку спостерігалось поступове зростання інтересу та посилення присутності міжнародних організацій та великих країн – ЄС, НАТО, США тощо. Це обумовлено не тільки його важливим геостратегічним положенням та енергетичним потенціалом, але й посиленням

політичного, економічного, транспортного та безпекового аспектів регіонального розвитку. Ще одним важливим чинником посилення присутності цих організацій в регіоні та набуття Чорноморським регіоном якісно нового рівня стало приєднання Румунії та Болгарії до НАТО та їх членство у Європейському Союзі. Важливим чинником є поєднання ЧР з Балтійським та Каспійським регіонами, що дає можливість експертам розвивати концепцію співробітництва у форматі „Балто-Чорноморсько-Каспійський регіон” як єдина мезорегіональна система. Вихід ЄС та НАТО безпосередньо в регіон свідчать про те, що розширений ЧР розглядається як міст в широкому стратегічному просторі, тобто в міжрегіональному значенні.

З точки зору міжрегіональної перспективи важливість ЧР розглядається у трьох напрямках. По-перше, це головна політична та економічна об'єднуюча ланка між Європою та Азією, на перехресті міжнародних транспортних напрямів і комунікацій „Схід-Захід” та „Північ-Південь”, на межі „азійської (мусульманської) і європейської (християнської) цивілізацій” [1, 30]. По-друге, ЧР є частиною загальноєвропейського простору безпеки, який характеризується різноманітними кризами, напругою в міждержавних відносинах та конфліктним потенціалом, а також джерелом викликів та ризиків нової та нетрадиційної безпеки: тероризм, організована злочинність, нелегальна міграція та торгівля людьми, екологічні питання. По-третє, для багатьох країн Чорноморський регіон є важливим фактором у підвищенні енергетичної безпеки. Чорноморсько-Каспійський регіон є головним центром нової енергетичної безпеки та центром переплетення інтересів країн-транзитерів та країн-експортерів енергоресурсів. Зважаючи на посилення інтересу до Великого ЧР з боку ЄС, НАТО та Росії, а також Китаю, Індії та Ірану, очевидним є той факт, що майбутній розвиток регіону буде формуватися значною мірою під впливом трендів та політики глобальних гравців, регіональних тенденцій та у тісному зв'язку з суміжними регіонами.

Регіональне співробітництво у Чорноморському регіоні розглядається більшістю учасників як головний механізм приєднання до загальноєвропейського інтеграційного процесу. Ключову роль в цьому процесі відводиться Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) як єдиній регіональній структурі зі значним потенціалом, можливостями та перспективами.

Організація ЧЕС, що була створена у 1992 році за ініціативою Туреччини, сьогодні об'єднує 12 держав, частина яких не має морських кордонів. Країни-учасниці ОЧЕС з населенням понад 330 млн. чоловік, різноманітною культурою та значними коефіцієнтами для розвитку та процвітання спрямували свою роботу на розвиток економічного співробітництва. Відповідно до Статуту ОЧЕС, основними напрямками діяльності в рамках ОЧЕС є: торгівля і економічний розвиток; банківська справа і фінанси; зв'язок; енергетика; транспорт; сільське господарство; охорона здоров'я і фармацевтика; охорона довкілля; туризм; наука і техніка; обмін статистичними даними та економічною інформацією; співробітництво між митними та іншими прикордонними органами; боротьба з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків, зброї, радіоактивних матеріалів тощо [9]. Поширення кола завдань для ОЧЕС пов'язано з намаганнями відповідати сучасним потребам міжнародного життя: сталий економічний розвиток неможливий без вирішення проблем „м'якої” безпеки: боротьба з транскордонною злочинністю, нелегальною міграцією, контрабандою та наслідками існування на території окремих країн не врегульованих конфліктів. Всі згадані фактори стали основними стимулами для приєднання до ОЧЕС і низки країн-спостерігачів, серед яких слід згадати Австрію, Єгипет, Ізраїль, Італію, Польщу, Словаччину і Туніс, які вбачають у цьому регіоні свої економічні і політичні інтереси. Яскравим прикладом місця організації в регіоні є факт налагодження співробітництва між ОЧЕС з іншими міжнародними регіональними організаціями та ініціативами. Наприклад, з 1999 р. ОЧЕС має статус спостерігача в Генеральній асамблеї ООН, а також отримання низкою міжнародних неурядових організацій статусу секторального діалогового партнера в ОЧЕС [12].

Слід підкреслити, особливе значення ОЧЕС в контексті європейських інтересів в регіоні. ЄС вітає підписання Статуту Організації Чорноморського економічного співробітництва та заявив про готовність забезпечувати практичну підтримку через профільні програми. Активна позиція з боку країн-членів ОЧЕС (Україна, Туреччина, Грузія та ін.) та ЄС (Греції, Болгарії та Румунії) щодо посилення відносин з ЄС, зокрема в економічній сфері, створило додатковий поштовх для організації ОЧЕС у напрямі до посилення співробітництва в регіоні. Також це призвело до отримання Європейською Комісією статусу спостерігача в

ОЧЕС у 2007 р.. Цей крок став основою для розвитку інституційної співпраці між регіональною організацією і ЄС, а також базисом для глибокого залучення ОЧЕС в проекти Євросоюзу. Таким чином, ОЧЕС стає поки єдиною регіональною організацією, яку Європа офіційно вибрала як основного партнера для роботи в регіоні.

В той же час країни-члени ОЧЕС ще не мають значних успіхів у розвитку регіонального співробітництва та взаємодії з ЄС. Це пов'язано як з тим, що недостатньо розвинута інфраструктура взаємодії, першочергові завдання та цілі між країнами не узгоджені, в повному об'ємі не задіяні існуючі або потенційні інструменти співробітництва. Щодо останнього слід розглядати за такі напрямки співпраці.

1. Посилення взаємодії та співробітництва між ключовими країнами Чорноморського регіону: Болгарією, Румунією, Україною, Росією та Туреччиною.

2. Покращення якості та наповнення міждержавних стосунків слід поширити на роботу ОЧЕС.

3. Застосування можливостей країн, що є членами як ЄС та й ОЧЕС, для напрацювання механізмів поглибленого співробітництва та взаємозв'язку між двома структурами.

Нові перспективи для ОЧЕС після євроінтеграції Румунії та Болгарії

Вагомим чинником посилення регіонального співробітництва в рамках ОЧЕС є не тільки приєднання двох країн Південно-Східної Європи до Європейського Союзу, але й активна участь Болгарії та Румунії в європейських процесах. Особливо важливими для них, в першу чергу для Румунії, яка прагне стати лідером всіх регіональних процесів, є намір стати інструментом реалізації політики ЄС в Чорноморському регіоні. Така позиція у принципі підтримується з боку офіційного Брюсселя. З метою закріпити свої потенційні позиції і зцементувати зацікавленість ЄС на собі, Болгарія і Румунія зробили ряд успішних кроків в цьому напрямі.

Довгостроковими інтересами Болгарії відносно Чорноморського регіону і залучення його в інтеграційні процеси ЄС є гарантія національної безпеки через досягнення стійкої стабільності в регіоні шляхом просування демократії, верховенства права і захист прав людини; створення сприятливих умов для розвитку болгарської економіки за рахунок посилення співпраці в Чорноморському регіоні на двосторонній та регіональній основі. У цьому питанні Софія ставить перед собою мету відновити економічний стан в країні, побудувати партнерські відносини з європейськими країнами і новими ринками в Чорноморському регіоні, Центральній Азії та на Близькому Сході, а також відродити торгові відносини із стратегічними партнерами – країнами Співдружності незалежних держав [4]. Ще одним елементом політики Софії в Чорноморському регіоні є зміцнення енергетичної безпеки країни. Не останнє місце відводиться необхідності стати важливою складовою європейської та регіональної системи безпеки. У цьому напрямку Болгарія має намір брати участь у всіх формах транскордонного співробітництва з метою зміцнення стабільності та безпеки в регіоні і в цьому відношенні підвищення можливостей Координаційного та інформаційного центру чорноморських кордонів (The Black Sea Border Coordination and Information Centre) в м. Бургас і Національних прикордонних координаційних центрів чорноморських країн, залучаючи фінансові кошти з програми European Neighbourhood Policy Instrument Cross Border Cooperation [13, 26-27]. Беручи до уваги збільшену роль Чорноморського регіону як транзитного коридору енергоресурсів з Центральної Азії та Каспійського басейну до Європи, Болгарія прагне посилити партнерські відносини між основними виробниками/постачальниками (Росією, Каспійським регіоном і Центральною Азією), головними енергетичними імпортерами (ЄС) і транзитними країнами (Україна, Туреччина, Кавказький регіон) і підтримує ініціативу створення Панєвропейського енергетичного співтовариства на базі ЄС – Південно-Східного енергетичного співтовариства. Великим успіхом болгарського інтеграційного процесу є включення Чорноморської співпраці – Мета 3 «Європейська територіальне співробітництво» (The Black Sea Cooperation – Objective 3 “European Territorial Cooperation”) в проект Єдиної Європейської політики 2007-2013 [2]. Також Болгарія підтримує розвиток кільцевої автомобільної магістральної дороги навколо Чорного моря для розвитку транспортної інфраструктури, розвитку туризму, торгівлі і т.д.

Румунія, як і Болгарія, розглядає себе як частину НАТО і ЄС, як міст в торговій і енергетичній сфері і як бар'єр для транснаціональних загроз, що походять з Чорноморського регіону або регіонів, пов'язаних з ним. Румунія активно прагне стати частиною процесів

розв'язання існуючих і можливих проблем і в той же час побоюється ризику залишитися вічна-віч із загрозами як новий південно-східний кордон НАТО або ЄС. З тим, щоб уникнути цього, Будапешт останнім часом намагається розвивати регіональні ініціативи і посилювати значення регіональної співпраці чорноморських країн при підтримці європейських і євроатлантичних структур.

В той же час основні інтереси Румунії в регіоні більш амбітні і включають наступні положення: - закріплення за собою статусу регіонального лідера; - розвиток тісніших відносин між ЄС і регіональними структурами; - активна участь в економічних проектах, які спрямовані на розвиток демократії, безпеці і стабільності в регіоні; - підтримка і розвиток ініціатив з поліпшення транспортної, енергетичної і комунікаційної інфраструктури, підвищенню екологічної безпеки, розвитку торгівлі, туризму, науки і технологій; - поглиблення регіонального співробітництва в рамках ОЧЕС, ГУАМ, Чорноморського форуму, Blackseafor.

З метою реалізації власних інтересів Румунія робить активні кроки. У сфері безпеки Румунія в 2004 р. оголосила про створення Ініціативи з чорноморської прикордонної безпеки (The Black Sea Border Security Initiative) в Бухаресті, до якої приєдналися інші держави [5]. Також робиться акцент на посилення відносин з Республікою Молдова для залучення в процес врегулювання придністровського конфлікту, а також демократичної консолідації і дотримання прав людини. Велике значення в цій румунській політиці надається співпраці з країнами Південно-Східної Європи в рамках Процесу Південно-Східної Співробітництва (The South East European Cooperation Process, SECP) і Ініціативи Південно-Східної Співробітництва (The South East European Cooperation Initiative, SECI) за рахунок Регіонального центру SECI, розташованого в Бухаресті [13, 28-30].

У сфері економічного розвитку регіону Румунія ініціювала створення європейської Робочої групи високого рівня і включення її в роботу Фонду розвитку ОЧЕС для спільної розробки і реалізації регіональних проектів у сфері енергетики, транспорту, комунікацій і захисту навколишнього середовища при підтримці Європейської Комісії і Європейського інвестиційного банку [5].

Аналізуючи завдання та цілі, які Румунія та Болгарія ставлять перед собою для поширення інтеграційних процесів на регіон Чорного моря, слід підкреслити, що в цьому напрямку вони мають спільників – Україна, Молдова, Грузія, Туреччина та інші країни, інтереси яких знаходяться по обидва боки європейсько-чорноморських кордонів.

Україна розглядає інтеграційні процеси в Чорноморському регіоні як один з головних пріоритетів своєї зовнішньої політики, що відповідає також і положенням Стратегії національної безпеки. Важливим інструментом реалізації спільних для багатьох країн-членів інтересів Україна вважає ОЧЕС, яку Київ очолював з листопада 2007 р. по квітень 2008 р. Окремі ініціативи України в рамках ОЧЕС були достатньо важливими. Разом з тим, масштабність і стратегічне значення цих ініціатив явно не адекватні завданню підвищення ролі та місця України в системі ОЧЕС та її діяльності. Тому під час свого головування Україна реалізовувала такі заходи та проекти, які були спрямовані на посилення співробітництва як всередині структури, так і між окремими країнами або групами країн для підвищення ролі регіону в світових процесах. Отже, Україна виступала з ініціативами, реалізація яких мала не тільки загально регіональне значення, але і впливала на зміни загальноєвропейського економічного та безпекового клімату.

В той же час більшість пропозицій та заходів потребують послідовного та тривалого напрацювання, додаткових зусиль та фінансового забезпечення. Це буде можливо досягнути як раз за рахунок неформального об'єднання країн Чорноморського регіону на шляху до спільної мети. Також важливість такого кроку підтверджується можливими варіантами розвитку інтеграційних процесів в регіоні та відносин з Євросоюзом. Доцільно розглянути наступні альтернативи.

Альтернатива 1. Включення країн Чорноморського регіону в нову хвилю розширення ЄС було б апогеем залучення держав Чорного моря до загальноєвропейських інтеграційних процесів і максимально повно відповідало б інтересам всіх країн. Проте такий варіант розвитку подій представляється мало вірогідним як в середньо-, так і в довгостроковій перспективі, оскільки існують чинники, які знижують інтеграційні перспективи регіону: слабкість демократичного розвитку, етнічна напруженість, сепаратизм, низьке економічне зростання, наявність невирішених конфліктів, низка джерел загроз безпеки (від тероризму до

організованої злочинності, нелегальної міграції та торгівлі зброєю і людьми). Додатковими чинниками проти такого варіанту є: - інертність ЄС як системи, що приводить до тривалого процесу вироблення узгодженої позиції, у тому числі й в питанні прийняття єдиної стратегії відносно Великого Чорноморського регіону; - різниця в рівнях розвитку країн регіону в демократичній і економічній сферах; - збереження пріоритетності двосторонніх відносин, конкуренції та диференціації між країнами; - посилення тенденцій ісламізму в Туреччині; - зміна політики Росії в регіоні, яка направлена на закріплення за собою статусу енергетичного центру в широкому регіоні.

Альтернатива 2. Збереження розділення країн регіону на групи потенційних членів, партнерів і сусідів. Вочевидь, що політика Європейського Союзу в Чорноморському регіоні, який включає значну кількість різномірних держав, збережеться у форматі розширеного співробітництва з різними групами: членами ЄС, країнами-кандидатами, країнами-партнерами та іншими державами, які хочуть розвивати співпрацю з ЄС. Цей підхід дозволить об'єднаній Європі успішніше вирішувати як внутрішні проблеми, пов'язані з останніми розширеннями і політичною трансформацією, так і регіональні питання. Важливим моментом у напрямі розширення регіонального співробітництва стане пом'якшення факту відсутності реальних перспектив членства деяких чорноморських країн, в першу чергу, України.

Альтернатива 3. Розвиток відносин в рамках регіональних структур. Розвиток даного варіанту подій, нарівні з попереднім, представляється найвірогіднішим в найближчій перспективі. Він стане доповненням до розвитку двосторонніх міждержавних відносин та відносин з ЄС і дозволить об'єднати ресурси всіх країн для максимально ефективної реалізації регіонального співробітництва. Участь Євросоюзу в регіональних проектах дозволить підвищити роль структури в регіоні та підсилити інтеграційні тенденції, забезпечивши вплив ЄС в регіоні та ефективнішу реалізацію інтересів об'єднаної Європи.

Альтернатива 4. Закриття кордонів Євросоюзу для Чорноморського регіону в процесі регіональної інтеграції з ЄС. Стратегічні інтереси ЄС на даний момент дуже тісно пов'язані з розширенням сфер взаємодії з Чорноморським регіоном, у тому числі і в питаннях запобігання загрозам безпеки і послабленню існуючих викликів, які виходять з площини «м'якої» безпеки. Отже, розвиток такого сценарію можливий тільки в умовах появи або різкого посилення аспектів, пов'язаних з безпосередньою загрозою безпеки країнам Європейського Союзу.

Альтернатива 5. Посилення конфронтації за вплив в Чорноморському регіоні в рамках трикутників США-ЄС-Росія або НАТО-ЄС-Росія. Така тенденція сьогодні є одним з головних процесів в Чорноморському регіоні. Крім вказаних акторів великий вплив на країни розширеного Чорноморського регіону робить Туреччина. Все більше зростає значення китайського чинника в розбудові системи взаємостосунків в регіоні. Беручи до уваги той факт, що сфери впливу засновані на базі конкретних інтересів і стратегічних аспектах, слід чекати, що боротьба за вплив в регіоні може привести до посилення інтеграційних тенденцій з ЄС, в першу чергу, оскільки Росія не бачить загрози своєму політичному впливу в цьому і не виступає проти. Також можна чекати посилення позицій НАТО як важіль, протидіючий або стримуючий зростаючий вплив Росії.

Варіанти стратегічних об'єднань чорноморських країн

З урахуванням об'єктивних (географічне розташування, економічний потенціал) та суб'єктивних (політичні амбіції) чинників Україна зацікавлена як у всебічному розвитку співпраці з усіма державами Чорноморського регіону, так і у зміцненні відносин з партнерами, котрі входять до ЄС, особливо з Болгарією та Румунією. Найбільш можливими варіантами об'єднання для України з іншими державами регіону вважаються наступні.

Українсько-болгарські відносини

З Болгарією, згідно спільної декларації президентів, Україною були встановлені стратегічні відносини. Сучасний стан розвитку політичних двосторонніх відносин знаходяться на достатньо хорошому рівні: створена правова база міждержавних відносин, які визначаються однаковими поглядами на питання міжнародної політики та європейської інтеграції; відсутні невирішені питання, які могли б негативно позначитися на майбутньому розвитку політичних і економічних взаємовідносин. Що стосується економічного аспекту взаємодії, відносини між

Республікою Болгарія та Україною впродовж останніх років відмічені певною інтенсивністю [8].

Українсько-румунські відносини

Відносини з Румунією посідають особливе місце в зовнішньополітичних інтересах України. Як відзначив Президент України В. Ющенко, відносини між Україною і Румунією мають стратегічний характер і Київ зацікавлений в їх подальшому розвитку саме в такому статусі [14]. Така ситуація обумовлена багатьма чинниками: геополітичне положення, історична спадщина, значні резерви і нереалізовані потенційні можливості у сфері торгівельно-економічного розвитку, участь України і Румунії в регіональних і міжнародних організаціях, а також членство Румунії в НАТО та Європейському Союзі, що сьогодні має найбільше значення для розвитку регіональної взаємодії.

Не зважаючи на існуючі розбіжності та невирішені питання, можливості взаємодії між двома сусідніми країнами розвивається в контексті декількох ключових площин, а саме: - політична співпраця; економічні зв'язки; - гуманітарно-культурна взаємодія; - транскордонне співробітництво в рамках функціонування трьох євро регіонів ("Карпати", "Нижній Дунай", "Верхній Прут"), а також між містами-побратимами; - участь в регіональних і міжнародних організаціях.

На сьогоднішній день між Києвом і Бухарестом підписано більше п'ятидесяти двосторонніх договірно-правових документів і міжнародних угод, які регулюють різні сфери міждержавної та регіональної взаємодії. Активно розвивається політичне й економічне співробітництво, хоча його рівень ще не відповідає потенціалу двох країн, особливо в транспортному секторі.

Передумови для розвитку стратегічних відносин Україна-Румунія обумовлені також спільними інтересами в контексті євроінтеграційних прагнень. Велике значення обидві країни надають розвитку транскордонної співпраці, яка в умовах розширення ЄС набуває більшого значення, трансформуючись в міжрегіональну прикордонну взаємодію країн-членів Євросоюзу і країн-учасниць Європейської політики сусідства, спрямовану на загальну перебудову соціальної, інформаційної, виробничої і прикордонної інфраструктури, розвитку наукової і культурної сфери, охорони навколишнього середовища, сприяння розвитку транспортної мережі та енергетичної співпраці.

Румунія прагне повністю відповідати європейським інтересам в Чорноморському регіоні, визначеним в різних документах: «Чорноморська синергія», Європейська політика сусідства, Європейський інструмент регіонального та транскордонного співробітництва в Чорноморському регіоні, Стратегія енергетичної безпеки ЄС тощо.

У оцьому плані важливим є позиція України в аналогічних питаннях, у тому числі і розвиток цих питань в рамках взаємодії Україна-ЄС в регіональному контексті. Тут слід зазначити трансформацію Політики сусідства Євросоюзу з урахуванням недоліків і підвищення ефективності використання цього механізму у відносинах з країнами, включеними до цієї політики. Одним з істотних доповнень стало ухвалення рішення про створення механізму «Європейського інструменту сусідства і партнерства», однією з складових якого є окрема програма для країн Чорноморського басейну. Інший важливий момент цього інструменту – прийняття Національних індикативних програм на 2007-2010 рр.

В цьому відношенні основними пріоритетами України, які внесені в Національну програму і які співпадають з румунським планом дій в регіоні як члена ЄС, є наступні напрямки: - розвиток транспортних і енергетичних систем; - охорона навколишнього середовища; - розвиток транскордонного співробітництва, зокрема в сферах прикордонного і міграційного управління, митної справи, боротьби з організованою злочинністю; - поліпшення соціально-культурних відносин: культурний обмін, обмін інформацією, розширення міжособових зв'язків; - боротьба з нелегальною діяльністю: міграцією, торгівлею людьми, зброєю, наркотиками.

Трикутник Україна – Румунія – Болгарія

Окремим напрямком дослідження слід розглянути такий аспект, як реальні, вже існуючі та діючі форми взаємодії між Україною, Румунією і Болгарією. Проте, не дивлячись на спільні пріоритети – розвиток регіональної співпраці країн Чорноморського регіону, – іноді сторін по-різному розставляють пріоритети. Це в першу чергу відноситься до проектів чорноморського співробітництва, які включають питання безпеки, економічні, політичні й екологічні аспекти. В

той же час, якщо уважно проаналізувати найбільш важливі напрямки для кожної країни, можна побачити, що усі вони тісно пов'язані або навіть взаємозалежні. Наприклад, Бухарест вважає, що ключовий інтерес країни в регіональній співпраці країн Чорного моря полягає в економічному та енергетичному співробітництві та розвитку, а також в питаннях регіональної безпеки і стабільності. У Софії заявляють, що основна зацікавленість Болгарії полягає в розвитку проектів енергетичної інфраструктури і боротьбі з організованою злочинністю. Україна таку зацікавленість бачить в сприянні розвитку демократії, безпеки, економіки і пошуку альтернативних енерготранспортних проектів (особливо в рамках ГУАМ, СДВ і ОЧЕС), а також у врегулюванні регіональних конфліктів [15]. Тобто, ми бачимо, що сумарний інтерес України, Румунії та Болгарії є спільним – регіональна стабільність та економічний розвиток усіх країн. Важливо підкреслити також, що одне неможливо без іншого: без сталого економічного процвітання не буде стабільності, без стабільності та почуття безпеки не можливо досягнути економічного розвитку.

Важливим є те, що і Болгарія, і Румунія, і Україна вважають, що можливості Організації чорноморського економічного співробітництва і BLACKSEAFOR в змозі мати вирішальний вплив на ситуацію в регіоні. Країни також поділяють думку щодо посилення регіональної співпраці з такими країнами як Греція та Туреччина в рамках Ініціативи з економічного співробітництва в Південно-Східній Європі (SECI), Багатонаціонального мирного угруповання в Південно-Східній Європі\Бригади Південно-Східної Європи (Multinational Peace Force South East Europe/South East European Brigade (MPFSEE/SEEBrig) та різних програм з питань безпеки країн Південно-Східної Європи, наприклад South East European Cooperation Process.

Наступним об'єднуючим чинником є питання диверсифікації джерел енергоносіїв, яке вже сьогодні стало спільним для Чорноморського регіону, ОЧЕС та Європейського Союзу. Розглядаючи питання про енергоносії та транспортні маршрути, Європейський Союз концентрує увагу на енергетично-транспортному коридорі Каспійське море – Чорне море – ЄС. Важливо відзначити, що в прийнятій ЄС «Стратегії енергетичної безпеки», Україна називається стратегічним партнером і транзитером енергоресурсів до Європи [10, 15-16]. Серед основних аспектів диверсифікації шляхів і джерел енергозабезпечення Європи розглядаються такі варіанти: каспійсько-турецький, ірано-турецький, чорноморсько-румунський (Грузія – Румунія – Євросоюз або GREU), чорноморсько-український (Грузія – Україна – Євросоюз або GUEU-White Stream). Існує ще нафтопровід Nabucco, як частина «південного коридору», який передбачає транспортування енергоджерел для європейців через Туреччину, Іран, Грузію, Болгарію і Румунію до Австрії, що дозволить знизити залежність Європи від Росії та її відносин з Україною [16, 120]. Останнім часом, проте, Туреччина проявляє себе як недостатньо надійний партнер Європи, що виявляється в турецькій політиці в протоках. Більшою мірою ця політика зачіпає інтереси Росії, яка прагне повернути собі позиції головного енергетичного партнера ЄС. Одним з кроків в цьому напрямі стало підписання в Афінах 15 березня 2007 р. міжурядової угоди між Росією, Грецією та Болгарією проекту з будівництва нафтопроводу від болгарського Бургаса до грецького Александруполіса, який стане альтернативним маршрутом експорту нафти при поставках через чорноморські протоки Босфор і Дарданелли. Передбачалося, що після закінчення будівництва – у 2009 р. – вартість поставок знизиться в два рази, а участь двох країн-членів ЄС – Болгарії і Греції – зміцнить енергетичну безпеку і гарантує стабільність поставок російських енергоносіїв.

Проаналізувавши згадані чинники можна припустити, що перспективи поглиблення взаємодії для країн регіону та в рамках ОЧЕС є достатньо вагомими, оскільки вони спираються на спільні інтереси. В той же час реалізація багатьох проектів все ще потребує ретельного опрацювання та залучення значних фінансових коштів. До того ж слід враховувати присутність таких впливових та потенційно могутніх країн як Росія та Туреччина, які мають власні інтереси та амбіції в регіоні. Її політика має значний вплив та в майбутньому буде впливати на стан відносин в регіоні та на розвиток ОЧЕС як ключової регіональної організації. Таким чином, доцільно розглянути й такі варіанти стратегічних об'єднань як **Україна – Росія та Україна – Туреччина**.

Українсько-російські відносини обумовлені географічним, історичним, економічним та культурним чинниками. Росія є важливим партнером України в регіоні, але в той же час двосторонні відносини дуже залежні від політичних амбіцій Москви. Нажаль, сьогодні Росія

зацікавлена тільки в посиленні свого впливу на Україну, здійснює значний тиск на внутрішньополітичну ситуацію в українській державі (питання кордонів, газопостачання, Кримське питання та присутність Чорноморського флоту РФ) та намагається активно протидіяти євроатлантичній політиці України. Значної кореляції з боку Росії піддаються регіональні інтеграційні відносини в рамках ГУАМ (коли Молдова заявляє про можливість припинити своє членство), СДВ (яка на думку російських політиків є суто антиросійської організацією) або ОЧЕС (в рамках якою Росія виступає проти розвитку безпекової складової). Водночас країни не в змозі припинити співробітництво, особливо в рамках регіональних міжнародних організацій.

Українсько-турецький тандем існує вже багато років і активно веде роботи за багатьма напрямками як на двосторонньому рівні, так і у рамках різних регіональних організацій. Спільними інтересами для країн є, в першу чергу, економічний розвиток, покращення транспортної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури, розвиток військово-морського співробітництва та забезпечення безпеки. Але, по-перше, Туреччина намагається зосередити основний транзитний потенціал для транспортування каспійської нафти до Європи через свою територію, що суперечить інтересам України. По-друге, з міркувань екологічної безпеки Туреччина наполягає на обмеженні судноплавства та побудові будь-яких нових трубопроводів в Чорному морі.

Висновки та рекомендації

Розглянувши згадані чинники, можна зробити такі висновки. Регіональне співробітництво країн Чорного моря ґрунтується на численних спільних інтересах. Існують окремі аспекти, в яких окремі країни намагаються використати свій потенціал та переваги на свою користь, але реалізувати ті чи інші напрямки самостійно вони все одно не в змозі. На сьогоднішній день ОЧЕС дійсно є єдиною повноцінною організацією регіонального масштабу, яка має механізми для розвитку регіонального співробітництва та яку розглядають більшість гравців Чорноморського регіону як потенційно найвпливовішу та найефективнішу регіональну структуру. Значення ОЧЕС поступово зростає, що значною мірою обумовлено інтересом Європейського Союзу до неї.

Участь Європейського Союзу в процесах Великого Чорноморського регіону обумовлюється чинниками, які відображають інтереси і стратегічні плани цієї структури відносно регіону. Більш того, з великою часткою ймовірності можна чекати збільшення інтегрованості ЄС в проекти, програми і процеси регіону, про що свідчить поява документа „Чорноморська синергія” і подальший розгляд питання концептуального забезпечення участі ЄС в регіональних інтеграційних процесах та посилення співробітництва з ОЧЕС. Важливим чинником в посиленні цих тенденцій є збільшення кількості країн-членів ЄС, які є в той же час чорноморськими державами – Греція, Румунія і Болгарія. Це дає підстави для розвитку „чорноморського лобі” в структурах ЄС і реалізації проектів і програм саме чорноморського напрямку, який на відміну від Середземноморського, Балтійського і Північного вимірів поки не може вважатися успішним.

Україна, як один з ключових учасників регіонального співробітництва чорноморських країн, має прямі інтереси в розвитку регіону, зміцненні демократії та безпеки, розширенні економічного співробітництва, забезпеченні прав і свобод людини та ін. Найефективнішим напрямом досягнення таких цілей є поглиблення взаємодії з ЄС та інтеграція регіональних процесів в загальноєвропейські.

Враховуючи згадані фактори, слід ретельно доопрацювати як існуючі стратегії розвитку європейських та регіональних інтеграційних процесів в Великому Чорноморському регіоні, так і механізми, за допомогою яких можна буде реалізувати спільний інтерес чорноморських країн та розкрити увесь потенціал регіону. Слід робити такі кроки, які підвищать статус ОЧЕС та привабливість регіонального співробітництва для країн-членів та сусідів. Основні задачі участі України та її партнерів в ОЧЕС можуть полягати в наступних напрямках.

1. Необхідно зробити реструктуризацію системи пріоритетів у відносинах з державами регіону в межах ОЧЕС, розробити взаємоприйнятні шляхи узгодження інтересів країн-членів ЧЕС з іншими міжнародними структурами, відповідні механізми подолання політичних протиріч.

2. Нерівномірний розвиток економік країн регіону є значним гальмуючим чинником процесів чорноморської інтеграції. Необхідно розробити нову інноваційну базу економічного розвитку регіону. Виходом з ситуації може стати загальна перебудова цього простору, ліквідація науково-технічної відсталості, особливо створення телекомунікаційних та комп'ютерних мереж, інтеграція в світове інформаційне поле. З цією метою підготувати проекти інноваційного розвитку, спрямованих на формування виробничої інфраструктури регіонального економічного співробітництва з урахуванням новітніх технологій, та продовжувати розробляти і пропонувати до розгляду і реалізації в рамках ОЧЕС проекти щодо модернізації нафтопереробних заводів відповідно до сучасних стандартів, створення нових потужностей, зокрема терміналів на берегах Чорного моря для приймання нафти і газу, здійснення наукових досліджень з іноземними фірмами щодо використання нетрадиційних джерел енергії, технічного переозброєння металургійних підприємств і багатосторонньої програми виробництва електронної техніки для різних галузей народного господарства.

3. Перспективним напрямком може стати формування регіональної системи безпеки, зокрема шляхом об'єднання зусиль по забезпеченню стабільності в країнах регіону і на досягнення важливішої ролі у врегулюванні існуючих конфліктів. Наявність в геополітичному просторі ОЧЕС ряду міжетнічних конфліктів значною мірою стримує розвиток економічного співробітництва і створює загрозу регіональної стабільності.

4. Беручи до уваги той факт, що загрози в регіоні мають як зовнішнє, так і внутрішнє походження, їх подолання передбачає комплекс заходів і узгоджених дій всіх державних і недержавних структур із залученням ЄС. Пріоритетними кроками в цьому напрямі повинні стати: - продовження роботи Місії ЄС з надання прикордонної допомоги Україні та Молдові; - вивчення варіантів участі України в роботі Координаційного та інформаційного центру чорноморських кордонів, Національних прикордонних координаційних центрів чорноморських країн та Ініціативи з чорноморської прикордонної безпеки.

5. Одним з можливих напрямів зміцнення безпеки в регіоні могла б стати ініціатива ОЧЕС, члені якої є також членами ОБСЄ, запросити ОБСЄ з метою надання допомоги по встановленню демократичного контролю і нагляду військових, воєнізованих і поліцейських сил в регіоні (як частина ширшої програми демократичного розвитку). Також необхідно використовувати можливості співпраці з Європейським Союзом і НАТО, наразі обидві ці структури зацікавлені в енергетичній стабільності континенту.

У той же час ОЧЕС доцільно узяти на себе більше відповідальності за формування ситуації стабільності та безпеки в регіоні. Маючи механізми проведення багатосторонніх консультацій на вищому рівні та на рівні міністрів закордонних справ, ОЧЕС потрібно постійно тримати в зоні особливої уваги і включати до порядку денного питання врегулювання конфліктів у геополітичному просторі Чорноморського регіону. Доцільно виробити узгоджену позицію щодо конфліктних ситуацій, а також запропонувати конфліктуючим сторонам посередництво в процесі врегулювання. Оскільки Україна має значний досвід таких операцій вона може стати лідером цього процесу в ОЧЕС і піднімати надалі питання про формування регіональних спільних миротворчих сил, які можуть бути поступово введені в конфліктні зони під відповідними мандатами Ради Безпеки ООН або ОБСЄ. Особливу роль в підтримці миру і стабільності в регіоні можуть виконувати спільні морські сили BLACKSEAFOR.

6. Враховуючи значний транзитний потенціал регіону, маючи на увазі майбутній інтенсивний розвиток транспортно-енергетичних комунікацій і відповідної інфраструктури, об'єднуючих Європу та Азію, для української політики доцільно вже зараз серйозно опрацьовувати питання про відповідність транспортної інфраструктури України європейським стандартам. Дуже важливо не допустити прокладення нових транспортних коридорів і автотранспортних магістралей в обхід України. Саме розвиток транспортно-комунікаційних мереж регіону сприятиме його інтеграції в світову економічну систему, а також підсилюватиме внутрішні регіональні інтеграційні процеси. Тому Україна могла б ініціювати процес розробки цілеспрямованої програми по забезпеченню безпеки стратегічних транспортних і енергетичних шляхів і привернути до її реалізації всі регіональні і субрегіональні сили. Серед ключових напрямів діяльності така програма може передбачати упровадження моделі моніторингу за станом безпеки комунікаційних ліній,

формування особливих мобільних підрозділів з функціями їх захисту і попередження терористичних актів і т.д.

Список використаних джерел

1. Перспективи співробітництва між ЄС та регіональними організаціями Чорноморського регіону. Матеріали міжнародної конференції (Київ, 7 квітня 2007 р.) / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К.: НІПМБ, 2007. – 182 с.
2. EU and Black Sea Regional Cooperation. Report on the International Workshop. – Berlin, 2007. – March 26-27. – 9 P.
3. Yatsenyuk A. The BSEC and Ukraine//Black Sea Economic Cooperation: Fifteen Years of Regional Activity (1992-2007). Views by Foreign Ministers and Heads of BSEC Institutions. – Athens: International Centre for Black Sea Studies, 2007 / http://www.icbss.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=400
4. Kalfin I.G. Bulgaria and the BSEC//Black Sea Economic Cooperation: Fifteen Years of Regional Activity (1992-2007). Views by Foreign Ministers and Heads of BSEC Institutions. – Athens: International Centre for Black Sea Studies, 2007 / http://www.icbss.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=400
5. Cioroianu A. The BSEC in Its Fifteenth Anniversary//Black Sea Economic Cooperation: Fifteen Years of Regional Activity (1992-2007). Views by Foreign Ministers and Heads of BSEC Institutions. – Athens: International Centre for Black Sea Studies, 2007 // http://www.icbss.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=400
6. Малько Ю. Непросте сусідство//Інтерв'ю Надзвичайного та Повноважного Посла України в Румунії. / Інтернет-ресурс / http://dialogs.org.ua/print.php?part=issue&m_id=9637
7. Інтерв'ю Чрезвычайного и Полномочного Посла Румынии в Украине Траяна Лауренциу-Христия//День. – 2006. – № 164, 28 сентября.
8. Ганев А. ЕС в первую очередь оценивает, как были проведены необходимые реформы. Інтерв'ю с послом Болгарии//Киевский телеграф. – № 12. – 24-30 марта 2007.
9. Статут Організації Чорноморського економічного співробітництва від 05.06.1998.// <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=369>
10. Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. – Brussels, 8.3.2006. – COM (2006) 105 final.
11. Communication of Commission to the European Council and the European Parliament „Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative”. – Brussels, 11.04.2007. – COM(2007) 160 final.
12. Гаврилова О. Ствердження регіонального лідерства//Зовнішні справи. – 2008. – № 6. – с. 19-21.
13. Ban I. The Black Sea Region and the European Neighborhood Policy. – Budapest: Center for EU Enlargement Studies, 2006. – 40 P.
14. В. Ющенко: Румунія і Україна зацікавлені в розвитку двосторонніх відносин// Інтернет-ресурс / <http://www.newsru.ua/Ukraine/30oct2007/rum.html>
15. Проект IREX: «Регіоналізм, суб-регіоналізм и безопасность в Черноморском регионе». Совместная черноморско-каспийская исследовательская программа IREX. Финальный доклад исследования.// <http://www.harvard-bssp.org/rus/publications/?id=148>
16. Shepherd R. Romania, Bulgaria, and the EU's future//Current History. – 2007. – Vol. 106, № 698. – March. – p. 117-122.

Надруковано у збірнику: Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Организации Черноморского экономического сотрудничества. Материалы шестой международной научно-практической конференции. – Донецк-Одесса, 2008. – Т.1. – с. 284-294